

BÖLÜM 28

İNSAN HAKLARI İHLALİ VE İSTANBUL PROTOKOLÜ

Gözde YEŞİLTEPE⁶⁵

GİRİŞ

En önemli insan hakları ihlallerinden biri olan işkencenin, tanısını koymak, muayeneyi ve süreci doğru yönlendirmek tüm hekimlerin ortak sorumluluğudur.

İNSAN HAKLARININ FELSEFİ TARİHİ

İnsan hakları kavramının, sabit ve kalıplaşmış bir tanımı yoktur ve insanlık tarihi boyunca din, kültür, ahlak, felsefe gibi konularla ilişkilenerken genişlemeye ve derinleşmeye devam etmiştir (1).

İnsan haklarının tarihsel gelişimi işkencenin tüm boyutlarıyla kavranması açısından önemlidir. MÖ 1760 yıllarında yazılmış Hammurabi Kanunları insan hakları düşüncesine rastlanan ilk yazılı belgelerdendir (2).

Eski Yunan'da bulunan polis devletlerinde doğrudan insan ve insan sorunların irdeleyen düşünce akımı olan Sofizm doğmuştur. En ünlü sofistlerden olan Protagoras, MÖ 480-410. yıllarda kamusal kurumların insan refahına katkısı yönünden değerlendirilmesi gerektiğini söyleyen ilk düşünürdür ve devletleşmenin bireyler arası antlaşmalardan oluşan

bir kurum olduğunu, tüm ulusların ve kölelerin eşit olduğunu vurgulamıştır. Polis devletlerinin çökmesiyle ortaya çıkan Stoacılığa göre tüm insanlar Tanrının çocuklarıdır, evreninin bir parçasıdır ve eşittir. Ancak Stoacılar soyut düşüncüyü yüceltmeleri ve dünyada yaşanan somut gerçeklere gözünü yummaları nedeniyle kölelik vb haksız uygulamaların yaşandığı toplum düzenine karşı sessiz kalmışlardır (2).

Roma İmparatorluğunun yıkılışından Rönesansa kadar uzanan Orta Çağ'da dinsel iktidarın dünyevi iktidarlar üzerindeki gücünü sağlamaya yönelik çok fazla düşünce akımı olsa bile Aquinumlu Thomas siyasal iktidarın Tanrı kaynaklı olsa dahi yöneticiye halk eliyle ulaştığını söyleyerek diğer düşünürlerden farklı bir çizgi ortaya koymuştur (2).

İslam dünyasında ise; İbn-i Sina (980-1036) iktidar ve halk rızası kaynaklı meşruiyet ilişkisine vurgu yapmıştır (2).

İnsan hakları kavramının ilk defa hangi yazılı metinlerde geçtiğiyle ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak yakın çağın insan hakları ile ilgili en önemli yazılı belgesi 1215 yılında İngiliz kralı tarafından yayımlanan Magna Carta Bildirgesidir. Magna Carta'nın 39. maddesinde (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) "Öz-

⁶⁵ Uzman Doktor, İzmir Adli Tıp Grup Başkanlığı, gozdeyesiltepe@gmail.com

Erkeklerle uygulanan cinsel işkencede; skrotumun ezilmesi, burkulması, çekilmesi ve genital bölgeye doğrudan darbe gibi yöntemler kullanılabilir. Bu kişilerde akut dönemde ağrı, hassasiyet şikayetleri olur, fizik muayenede; hiperemi, şişkinlik ve ekimoz görülebilir. İdrar mikroskopisinde çok miktarda eritrosit ve lökosit saptanabilir. Muayenede saptanan bulguların hidrosel ve hematosel ile ayrımı mutlaka yapılmalıdır (12).

Skrotuma uygulanan travma sonrası testis torsiyonu görülebilir ve düzeltme operasyonu hemen uygulanmazsa testis infarktıyla sonuçlanabilir (12).

Skrotal işkenceye maruz kalmış kişilerin kronik üriner sistem hastalıkları, erektil bozukluk ve testis atrofi gibi yakınmaları olabilir. Kronik dönemde saptanan bulguların işkence mi hastalık mı sonucu oluştuğunu ayırt etmek neredeyse imkansızdır ve detaylı üroloji yapılması gereklidir (12).

Anal bölgeye organ ya da sair cisim sokulması sonucunda her iki cinste de olaydan günler veya haftalar sonra ağrı, kanama, kabızlık, pürülan akıntı şikayetleri olabilir. Akut dönemde yine abrazyon, ekimoz, laserasyon, hiperemi gibi bulgular görülebilirken kronik dönemde muayene bulgusu saptanmayabilir. Anal fissür gibi kronik dönemde görülen lezyonların travmayla mı diğer hastalıklara mı bağlı olduğu ayrımı yapılamayabilir (12).

Rektal penetrasyon iddiası mevcutsa anal bölgeden cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından sürüntü alınması önemlidir (12).

SONUÇ

Tüm muayeneler sonrasında hazırlanan rapor 3 nüsha halinde düzenlenir. Bu raporlardan biri doğrudan raporu talep eden kişiye (savcı ya da hâkim) ulaştırılmalıdır. Diğeri, doğrudan tutuklu ya da avukatına verilir. Raporun diğer kopyası hekimde kalmalıdır (12).

Tabipler Birliği veya bir İnceleme Komisyonu, tıbbi raporları incelemek isteyebilir. Böyle durumlarda raporlar bağımsızlık ve gizlilik

konularına özen gösterilerek ilgili kuruma gönderilmelidir (12).

Tıbbi raporlar, hiçbir koşul altında kolluk kuvvetlerine verilmemelidir (12).

Anahtar Kelimeler: İşkence, İstanbul Protokolü, insan hakları, kötü muamele, işkence muayenesi.

Not: Bu bölüm İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İçin El Klavuzu (İstanbul Protokolü) kaynak olarak kullanılarak hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Coşkun V.(2006) İnsan Hakları-Liberal Açından Bir Tahlil, Ankara: Liberte Yayınları.
2. Açıköğretim Fakültesi (2013). *Ortaçağda İnsan Hakları İle İlgili Düşünceler* (15/07/2019 tarihinde <http://www.acikogretimadalet.com/ortacagda-insan-haklari-ile-ilgili-dusunceler.html> adresinden ulaşılmıştır).
3. İstanbul Barosu (2017). *Magna Carta Libertatum, Büyük Özgürlükler Sözleşmesi* (15/07/2019 tarihinde <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/Magna2017-2.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
4. Açıköğretim Fakültesi (2013). *Yeniçağda İnsan Hakları Öğretmesini Oluşturan Düşünceler* (15/07/2019 tarihinde <http://www.acikogretimadalet.com/yenicagda-insan-haklari-ogretmesini-olusturan-dusunceler.html> adresinden ulaşılmıştır).
5. Açıköğretim Fakültesi (2013). *Fransız İnsan ve Vatandaş (Yurttaş) Hakları Bildirisi Konusu* (15/07/2019 tarihinde <http://www.acikogretimadalet.com/fransiz-insan-ve-vatandas-yurttas-haklari-bildirisi-konusu.html> adresinden ulaşılmıştır).
6. Açıköğretim Fakültesi (2013). *Yakınçağda Sosyal Haklar Fikrinin Öncü Düşünceleri* (15/07/2019 tarihinde <http://www.acikogretimadalet.com/yakincagda-sosyal-haklar-fikrinin-öncu-dusunceleri.html> adresinden ulaşılmıştır).
7. Çalık E. İnsan Hakları Meselesinin Gelişimi ve Siyasî ve Sosyal Faktörlerle İlişkisi. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 2017, 6.16: 41-67.
8. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı. *İnsan Haklar Evrensel Beyannamesi*. (21/07/2019 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
9. Dil Derneği (2019). (15/07/2019 tarihinde <http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html> adresinden ulaşılmıştır).

10. Koç S. (2011). İnsan Hakları İhlalleri. *Adli Tıp Ders Kitabı* içinde (s.399-424). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
11. Türk Ceza Kanunu (5237 sayılı Kanun) , Resmi Gazete (yayınlandığı tarih 12/10/2014 Sayı: 25611).
12. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İçin El Klavuzu: İstanbul Protokolü, İstanbul, Türkiye İnsan Hakları Yayınları 24, 2001.
13. Ankara Tabip Odası, İstanbul Protokolü. (21/07/2019 tarihinde <https://ato.org.tr/files/documents/0184291001470812628.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
14. European Council (4 Kasım 1950). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi* (21/07/2019 tarihinde https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf adresinden ulaşılmıştır).
15. Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (23 Mart 1976) (21/07/2019 tarihinde http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf adresinden ulaşılmıştır).
16. European Council (1 Şubat 1989). *İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi* (21/07/2019 tarihinde http://www.danistay.gov.tr/upload/iskencenin_ve_gayri_insani_yada_kucultucu_muamelelerin_onlenmesine_dair_avrupa_sozlesmesi.pdf adresinden ulaşılmıştır).
17. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (2709 sayılı Kanun) , Resmi Gazete (yayınlandığı tarih 09/11/1982 Sayı: 17863).
18. Korur Fincancı Ş. (2019) İnsan Hakları İhlalleri ve Tıbbi Belgeleme. Halis Dokgöz (Ed.) *Adli Tıp ve Adli Bilimler Kitabı* içinde (s. 469-479). Ankara: Akademisyen Yayınevi.
19. Özkalıpçı Ö, Şahin Ü, Baykal T, Korur Fincancı Ş, Akhan O, Öztop F, Lök V. İşkence Atlası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 52, İstanbul; 2007.
20. Şam B. Otopsi Atlası, Adli Tıp Kurumu Yayınları 7, İstanbul; 2003.
21. Thomsen AB, Eriksen J, Smidt-Nielsen K, Chronic pain in torture survivors, *Forensic Sci Int*, 108 (3), 155-163.